

מאמרי התורה להבין

להתבונן

התבוננות מעמיקה ומחזקת
ביסודות עבודת האדם בעולמו
על סדר פרשיות התורה

* במדבר *

מאמרי התורה להבין

להתבונן

התבוננות מעמיקה ומחזקת
ביסודות עבודת האדם בעולמו
על סדר פרשיות התורה

* במדבר *

ערוך על פי וועדים שנמסרו
בפני מבקשי דעת
ע"י הרדה"ג
רבי אהרן שווב שליט"א

פרשת
בלק

פרשת בלק

מהי "עין טובה" וכיצד נרכוש אותה?

שילוב עבודת החודשים והשבתות

בעבודת ה' ישנה התחדשות תמידית, הן לפי חודשי השנה, והן לפי קריאת הפרשה. כפי שלכל חודש במעגל השנה יש את העבודה המיוחדת לו, כך בכל פרשה מתעורר הענין של אותם מאורעות הכתובות בה. ושניהם יחד משתלבים ויוצרים לנו את סדר העבודה המוטל עלינו בכל עת ובכל זמן. כעת אנו עומדים בחודש תמוז, וקוראים בפרשת השבוע את 'פרשת בלק'. נתבונן במהות עבודת ה' היוצא מבין שניהם.

אות ח' יצרה את כח הראיה

בספר יצירה³²⁸ מבואר, שיש י"ב אותיות שמעניקות כח בכריאה, וכל אחת מהם יצרה חודש בשנה, כח בנפש, ומזל בשמים.

הזכרנו זאת בעבר, לענין: האות ה' היוצרת את חודש ניסן, האות ו' היוצרת את חודש אייר, והאות ז' היוצרת את חודש סיון.

האות הבאה היא אות ח', וכך אמרו בספר יצירה:

המליך אות ח' בראיה וקשר לו כתר, וצרפן זה בזה, וצר בהם סרטן בעולם ותמוז בשנה, ויד ימין בנפש, זכר ונקיבה.

יש להבין מה הקשר בין מהות האות ח' לכח הראיה שנוצר ממנה, ומה עלינו ללמוד מכך?

כח הראיה בנושא מרכזי בפרשת בלק

בפרשת בלק ניתן להבחין בנושא מרכזי העובר לאורך הפרשה כולה – ענין הראיה וההסתכלות.

הפרשה פותחת במילים³²⁹:

"וַיֵּרָא בַּלֵּק בֶּן צְפּוֹר."

והוא שולח לבלעם³³⁰:

"הֲנֵה עִם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כֶּסֶה אֶת עֵינֵי הָאָרֶץ."

לאחר מכן, כאשר בלעם הולך אל בלק, מתרחש המאורע עם האתון. ונאמר³³¹:

"וַתֵּרָא הָאֵתוֹן אֶת מֶלֶאךָ ה' וַתִּרְבֹּץ תַּחַת בְּלִעָם."

ובאורח ניסי נפתח פיה והיא מתלוננת על ההכאות שהכה אותה בלעם. ואז³³²:

"וַיִּגַּל ה' אֶת עֵינֵי בְלִעָם, וַיֵּרָא אֶת מֶלֶאךָ ה' נֹצֵב בְּדֶרֶךְ."

והנה יש להעיר שבמשנה³³³ מבואר שפתיחת פי האתון היא נס שנברא בששת ימי בראשית, אך אין התייחסות לחידוש הגדול שבעל חיים ראה מלאך. ומכוח זה יש מהמפרשים הסוברים שוודאי לא היתה זו ראייה חושית, שכן המלאך אינו בעל גוף. אלא הכוונה לכך שהאתון 'חשה במציאותו', וגם זה נחשב 'ראיה'.

וכן כאשר האתון פתחה את פיה, היא התלוננה לפני בלעם³³⁴:

"מָה עָשִׂיתִי לָךְ כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שְׁלֹשׁ רַגְלִים."

וכותב רש"י: "רמז לו: אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה".

המצוה המרכזית ב'שלשת הרגלים' היא ה'עליה לרגל', שענינה הוא להראות לפני ה', וכלשון הגמרא³³⁵ "יֵרָאָה – יֵרָאָה, כדרך שבא לראות כך בא ליראות", כמו כן, בעליה לרגל מביאים קרבן "ראיה".

בכלל, כל מערך הקללות שניסה בלעם לעשות, היה בשימוש עם כח הראיה.

329. במדבר כב, ב.

330. כב, ה.

331. כב, כז.

332. כב, לג.

333. אבות פ"ה מ"ט.

334. כב, כח.

335. חגיגה ב' ע"א.

"וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת בָּלָעַם וַיַּעֲלֵהוּ בָמוֹת בְּעַל וַיֹּרֶא מִשָּׁם קִצֵּה הָעָם"³³⁶.

"וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לָכֵה נָא אֶתִּי אֶל מְקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תֵּרְאֶנּוּ מִשָּׁם, אָפֶס קִצְחוֹ תֵּרְאֶה וְכָלוּ לֹא תֵּרְאֶה וְקִבְּנוּ לִי מִשָּׁם"³³⁷.

ובתוך ברכותיו הזכיר³³⁸:

"לֹא הִבִּיט אֵוֹן בִּינְעָקֵב וְלֹא רָאָה עֵמֶל בִּישְׂרָאֵל", "אֲרָאֶנּוּ וְלֹא עָתָה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קְרוֹב"³³⁹, "וַיֹּרֶא אֶת עֵמֶלְק וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר... וַיֹּרֶא אֶת הַקִּינִי וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר"³⁴⁰...

על עצמו אמר בלעם³⁴¹:

"וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר, נָאִם בָּלָעַם בָּנוּ בְּעֵר וְנָאִם הַגִּבֹּר שְׁתֵּם הָעֵין: נָאִם שָׁמַע אֶמְרִי אֶל וַיִּדַּע דַּעַת עֲלִיּוֹן, מַחֲזֶה שְׂדֵי יַחֲזֶה נָפֶל וְגִלּוֹי עֵינִים".

הנביא נקרא "חוזזה" על שם כח הראיה המיוחד שלו.

גם בסיום הפרשה בחטא בנות מואב, נאמר³⁴²:

"וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּים וַיַּחַל הָעָם לְזָנוֹת אֶל בָּנוֹת מוֹאָב: וְהָנָה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיִּקְרַב אֶל אַחִיו אֶת הַמַּדִּינִית לְעֵינֵי מִשָּׁה וּלְעֵינֵי כָל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

סגנון החטא שיעץ בלעם להחטיא את ישראל, הוא זנות. שבמקום אחר למדנו שהוא חטא שבא מראיות אסורות³⁴³:

"וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זִנִּים אַחֲרֵיהֶם".
וברש"י שם: "הלב והעינים הם מרגלים לגוף ומסדרים לו את העבירות, העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות".

336. כב, מא.

337. כג, יג.

338. כג, כא.

339. כד, יז.

340. כד, כ-כא.

341. כד, טו-טז.

342. כה, א-ו.

343. במדבר טו, לט.

ובמקום נוסף אמרו חז"ל³⁴⁴:

"עֵינָא וְלֵבָא תרי סרסורי דעבירה נינהו".

האם הראיה גורמת לאדם להיות רעב או להיות שבע?

נתבונן מה עניינו של כח הראיה.

על הראיה מצינו דברים סותרים, מחד יש לה כח לגרום לאדם שובע, וכפי שמצינו בגמרא, שהסומא - שאינו רואה את האוכל - אינו שבע מאכילתו³⁴⁵:

"המאכלך מן במדבר... למען ענתך" -

אינו דומה מי שרואה ואוכל, למי שאינו רואה ואוכל³⁴⁶.

אמר רב יוסף: מכאן רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין.

על דרך זה, מצינו שאחד הטעמים להדלקת נרות שבת הוא משום מצוות 'עונג שבת', שכאשר יש חושך ולא רואים את המאכלים, לא מתענגים מהם כראוי.

וכפי שכותב השבולי הלקט³⁴⁷:

אין שביעה אלא במראית העין וכו', הסומין אוכלין ואינן שבעין, ומי שאוכלין בשבת בלא נר בחשך ידמו, כי אינן אוכלין לשובע נפשם וכו'. לפיכך אמרו רבותינו הדלקת נר בשבת חובה כדי שיתענג בשבת במאכל ובמשתה.

מצד שני, מצינו שהעין גורמת לאדם להשאר ברעב תמידי בלא שובע, כפי שנאמר³⁴⁸:

לא תשובע עין לראות.

והנה, נתבונן ונראה כי המילה 'עין' אותיות 'עני'. המשמעות של השם 'עני', היא שאין לו והוא חסר.

הגמרא³⁴⁹ דורשת את הפסוק "ובן אין לו" - "עיין עליו", כלומר, תעיין ותראה עד כמה אין לו.

344. ירושלמי ברכות פ"א ה"ה.

345. יומא עד ע"ב.

346. שטעמו כל הטעמים, ולא ראו אלא מן (רש"י).

347. ענין שבת סי' נט.

348. קהלת א, ח.

349. יבמות כב ע"ב.

‘עין’ גם דומה למילה ‘עינוי’. עניינו של עינוי הוא לא כאבים ויסורים, אלא: להחסיר את הצרכים הבסיסיים. וכן נצטוונו ביום הכיפורים³⁵⁰ “וְעֵינֵיכֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם”, שכמובן שאין הכוונה להכאיב לעצמינו, אלא למנוע מאיתנו את הצרכים הבסיסיים כמאכל ומשתה וכו’.

בדומה לזה, לבן אמר ליעקב³⁵¹: “אִם תֵּעָנֶה אֶת בְּנֵי”, ומבאר רש”י: “למנוע מהם עונת תשמיש”. גם על התשמיש עצמו נאמר³⁵²: “וְעֵנְתָהּ לֹא יִגָּרַע”, זהו צורך בסיסי שמניעתו היא ‘עינוי’.

וזאת משום שהראיה של ה‘עין’ קובעת לאדם מה יש לו ומה חסר לו, והכל בהשוואה למה שהיה לו ומה שיש לזולתו, ומכאן נובעת הקנאה והתאוה של האדם היוצרת אצלו רצון ותשוקה לאותו חפץ או דבר שהעין רואה. ואם האדם לא יתן לעצמו את זה, הוא ירגיש חסר ומעונה, כביכול לא סיפק לעצמו צורך בסיסי.

נמצא שלעין יש שני כוחות סותרים, מחד – ניתן להגיע באמצעותה לשובע ותחושת מילוי, ומאידך – היא יכולה לגרום לאדם עינוי ותחושה שלא מקבל לעצמו את צרכיו הבסיסיים.

במה הדבר תלוי? מתי העין גורמת רעב, ואימתי שובע?

עין טובה מתלמידיו של אברהם אבינו

המשנה במסכת אבות³⁵³ מחלקת בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, ומונה שלשה דברים:

עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה – מתלמידיו של אברהם אבינו.

עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה – מתלמידיו של בלעם הרשע.

ויש להתבונן: במה באה ה‘עין טובה’ של תלמידי אברהם אבינו לידי ביטוי?

עין טובה היא ראיית המלא

אמרו חז”ל³⁵⁴:

אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין, שנאמר “טוב עין יבורך”.

350. ויקרא כג, טז.

351. בראשית לא, ג.

352. שמות כא, י.

353. אבות פ”ה מ”ט.

354. סוטה לח ע”ב.

מבאר המהר"ל³⁵⁵:

פירוש זה, כי העין שייך לומר בו "מלא" כאשר יש לו עין טוב, והיפך זה - שייך בו "חסר" כאשר הוא עין רע.

ולכן אמר "אין נותנין כוס לברך אלא לטוב עין", אשר מתיחס אליו כוס של ברכה שהוא מלא [יש חובה שיהיה 'מלא'³⁵⁶], אבל לרע עין שהוא 'חסר' אין מתייחס לו כוס של ברכה כלל.

ולכן ג'כ' אחד מן עשרה דברים שנאמרו בכוס של ברכה, "שנותן בו עינו", שיהיה מתחבר לכוס של ברכה העין [ועושהו 'מלא'].

כלומר, האדם בעל 'עין טובה' רואה את החלק המלא של הכוס, ואילו בעל 'עין רעה' הוא את החיסרון שבכוס, ומאחר ויש ענין שכוס של ברכה יהיה מלא - כדי למשוך ממנו שפע וברכה, על כן א"א לתת למי שרע עין לברך עליו, כי הוא רואה בו את פגמו, ולכן רק 'טוב עין' ראוי לברך על הכוס ולמשוך ממנו הלאה שפע וברכה.

נמצאנו למדים כי 'עין טובה' היא ראיית המלא, ו'עין רעה' היא ראיית החסר. באותה עין - אפשר להיות שבע, ואפשר להיות לא שבע.

המלחמה בין החומריות להשכלה

הרמח"ל בדרך ה'³⁵⁷ מבאר שהמלחמה של האדם בעולם הזה היא בין החומר ל'השכלה'. כאשר החומר מוביל אותו - אזי הוא נופל למידות הרעות ולמעשים שאינם טובים, וכשהשכלה מובילה אותו - הוא עולה ומתעלה בדרך ה'.

ההשכלה היא הראיה הפנימית. אדם שמסתכל במבט כזה, אינו רואה רק את החיצוניות הגלויה לעיניים, אלא הוא מעמיק ומתבונן בכל דבר, לאיזה תכלית הוא מוביל ומסייע, וכך הוא מתייחס לאותה מציאות.

במילים אחרות: כשהראיה היא חיצונית - רואים את החומר, וכשהראיה היא פנימית - רואים את ההשכלה - לשם מה הוא נועד.

השפת אמת³⁵⁸ כותב, שכפי שיש לאדם יותר הסתכלות פנימית, כך נסתמת ההסתכלות החיצונית. וכן להיפך - כפי שהוא שקוע בהסתכלות החיצונית, כך נסתמת הראיה הפנימית.

355. נתיבות עולם, נתיב עין טוב פ"א.

356. ברכות נא ע"א.

357. חלק א' פרק ד'.

358. בלק תרל"ב.

וזה לשונו -

בני ישראל האירו להיות הראיה רק אל הפנימיות בכל דבר, ולבטל הסתכלות חיצוני. מה שנראה לכאורה בעין הגשמי שיש התנגדות מענייני עולם הזה לקדושה, אבל באמת אינו רק הסתר ואחזת עינים שלא לראות האמת.

המציאות מראה כי אדם שחוטא בראיות אסורות, הוא יתקשה לאחר מכן להתרכז בלימוד. משום שהחומר וההשכלה סותרים זה לזה, ואם שקועים באחד - מנותקים מהשני.

כח הראיה לגרור את האדם למעשים

לראיה החיצונית יש השפעה ישירה על מעשי האדם ועל מבטו הפנימי - בפרשת ציצית נאמר³⁵⁹ שעניינה הוא "וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ", וזה הכח שעומד כנגד "וְלֹא תִתְּוֹרוּ אַחֲרָיו לְכַבֵּם וְאַחֲרָיו עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם". מבאר האור החיים הקדוש:

פירוש: לצד שהנגלה הוא דבר שהעין חפצה וחושקת בו, ומצות המלך היא ציווי עשות הפך הרצון הטבעי ושנוא הערב המורגש.... לכן הצטוו בראיית הציצית, שהוא יכופהו להיפך.... כי כפי אשר עינו ולבו - שם יחפון.

האדם פעל לפי המקום ששם עיניו נמצאות. אם הוא רואה ראיות אסורות - הוא ימשך למעשים אסורים, ואם הוא יראה טוב - הוא ימשך למעשים טובים.

המשמעות הסותרת של האות ח'

נפנה לבחון את עניינה של האות ח', זו האות אשר יצרה את כח הראיה - הכלל אומר, שעל מנת ללמוד על מהותו של דבר יש להתבונן במקום הראשון שהוא נזכר בתורה³⁶⁰.

המקום הראשון שנזכרה בתורה האות ח', הוא³⁶¹:

וְחָשַׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם.

359. במדבר טו, לט.

360. ראה גמ' ב"ק נה ע"א, ונזכר רבות בספרי רצ"ה מלובלין ועוד.

361. בראשית א, ב.

המקום הראשון שנזכרה ראייה בתורה, הוא³⁶²:

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם כִּי טוֹב.

כפי שלמדנו בספר יצירה, האות ח' היא זו שיצרה את כח הראייה בנפש. ולכאורה קשה, כיצד יתכן שהאות ח' מצד אחד מסמלת חושך, ומצד שני יוצרת ראייה שהיא "וירא כי טוב"?!

הגג של האות ח'

על צורת האות ח' מצינו בגמרא³⁶³:

אמר רב אשי: חזינא להו לספרי דווקני דבי רב,

דחטרי להו לגגיה דח"ת - כלומר, חי הוא ברומו של עולם.

מבאר שם רש"י:

"לגגו של חית, עושין למעלה כעין חוטר. כלומר: הקדוש ברוך הוא חי שוכן ברומו של עולם, ח"ת היינו ח".

הצורה של האות ח' כפי שכתבו הסופרים הדיוקנים, היא אות ו' מימין, אות ז' משמאל, וכמין אות ח' קטנה מלמעלה על גביהם.

הפתח באות ה'

הגמרא מוסיפה, שהסופרים הדיוקנים היו כותבים את האות ה' בצורה הבאה:

תלו ליה לכרעיה דה"י ("רגל הפנימי של ה"י תלוי באויר ואינו דבוק לגג" (רש"י))

כנגד העולם הזה שנברא בה"י, מפני שדומה לאכסדרה, שכל הרוצה לצאת יצא.

ומאי טעמא תליא כרעיה? דאי הדר בתשובה מעיילי ליה.

כאשר הגמ' שואלת מדוע ה"י שבצד שמאל של האות ה' תלוי באויר, כוונתה הייתה שנחברה עד ללמעלה, ואז לכאורה היא תהיה דומה לאות ח'.

וצריך להבין מה החילוק המהותי ביניהם.

362. בראשית א, ד.

363. מנחות כט ע"ב.

והנה מתשובות הגמ' נראה כי צורות אלו של האותיות ה' וח' רומזות על העולם הזה, ועל עבודתנו בתוכו. וכפי שיבואר להלן.

ראשית נבאר את הדמיון ל'אכסדרה' – השמש סובבת את העולם הזה בצדדים: מזרח-דרום-מערב, ובצד צפון אינה עוברת³⁶⁴. ונוצר מזה כמין אות ח'. וזה הצורה של העולם הזה.

הצד הפתוח, הוא צד צפון שנמצא בצד שמאל. אחד משמותיו של היצר הרע הוא 'צפוני'³⁶⁵, ולאור זאת מובן כי זהו המקום שניתן ליפול בו לידי היצר הרע.

צד צפון הוא הצד של החומר, ולכן "הרוצה שיעשיר יצפין"³⁶⁶. זאת לעומת צד דרום, שהוא צד ימין, שם הוא צד ההשכלה, ולכן "הרוצה שיחכים ידרים".

הסופרים הדווקנים השאירו בצד שמאל של אות ה', פתח עליון פתוח. כדי לרמז שמי שנופל יש לו יכולת לחזור.

האות ה' מתאימה לרמז על ה'תשובה', שהיא כנגד ספירת הבינה, וממנה השורש לקבלת התשובה, ואכמ"ל.

הפתח הינו בצד שמאל, כפי שבכל מקום שמוזכר ימין ושמאל, ימין הוא כנגד השפעת חסד ה' המגולה – איתערותא דלעילא, ושמאל כנגד ההסתר ועבודתנו – איתערותא דלתתא.

ח' של נפילה ללא קימה וח' של שלימות התיקון

אם נביט בעולם נראה שהוא פועל כמין מעגל, הרי שהאור האלוקי מושפע עלינו בצד ימין, "ימין ה' רוממה ימין ה' עשה חיל"³⁶⁷. והעבודה שלנו היא להעתיק ולמשוך את הגילוי הזה גם לצד השמאלי שאינו מגולה. וכשנשלים את התיקון הזה, תיווצר כמין אות ס' סתומה, שמרמזת על העולם המתוקן.

והנה, בשונה מהאות ה' – האות ח' יש לה יציאה מלמטה ללא פתח הכניסה בצד השמאלי. לכאורה היא מרמזת על נפילה בלא יכולת לשוב בתשובה. וזהו בודאי חושך גדול.

אבל הסופרים הדייקנים חידשו שהאות ח' היא לא בחינת האות ה' אלא שהצד השמאלי שלה סגור, אלא צורה אחרת לגמרי: אות ו' בימין, אות ז' בשמאל, ואות ח' מלמעלה.

364. בבא בתרא כה ע"ב.

365. יאול ב, כ; סוכה נב ע"א.

366. ב"ב שם.

367. תהילים קיח, טז.

כלומר, מצד ימין יש את החיבור הגמור לקב"ה, ו' החיבור, מצד שמאל קיימת עבודת הגילוי שאנו מבצעים ובה אנו נעשים שותפים לבורא, האות ז' היא כנגד שבת ושמיטה שמשמעותם שאנו מעידים בהם ומגלים שהקב"ה מהווה את כל המציאות. ועל ידי האות ז' נסגר המעגל ונמשך הגילוי גם לצד השמאלי.

בשבת יש לנו יכולת לאכול ולשתות ולעסוק בחומריה, וזה לא סותר לרוחניות. משום שאנו נמצאים במקום שבו כל המציאות – גם החומרית – שייכת לגילוי האלוהי.

ובזה מבואר מה שמובא בספרים הקדושים³⁶⁸ שבנרות שבת מאיר ה'אור הגנוז' מששת ימי בראשית. מכוחו של אותו אור אנו יכולים להבחין בגילוי האלוהי גם בתוך החומריות הגשמית.

וזה ענין השובע שיש בסעודת שבת לאור הנרות, כמו"ל.

כאשר בצד ימין קיימת האות ו', ומשמאל נעשית העבודה הנכונה שרמוזה באות ז', הרי שמעל שניהם נמצאת האות ח' שמרמזת על הקב"ה, חי עולמים, וגם צורתה הוא כמין חץ כלפי מעלה – שהכל שייך אליו.

נמצא שיש שני סוגי אות ח' –

- יש אות ח' שהיא כמו ה', סתומה משמאל. והיא מסמלת חושך גדול, ומרמזת על נפילה בכבלי החומר בלי יכולת להתעלות.

- ויש אות ח' שהיא יצירה שונה לחלוטין, היא ו' מימין ז' משמאל וח' מלמעלה. וזה מורה על חיבור לרוחניות ושלימות של ירידת הגילוי האלוהי לתוך העולם החומרי.

בזוהר הקדוש³⁶⁹ מבואר שבבחינה מסויימת (כשמתחילים למנות מתחתית הספירות) האות ח' היא כנגד ספירת הבינה. ספירת הבינה מורה על המציאות שמעל העולם הזה. בבחינת "שְׁאוֹ מְרוֹם עֵינֶיכֶם וְרְאוּ מִי בָרָא אֱלֹהִים"³⁷⁰, שכל המציאות נובעת מנקודה אחת עליונה המשפיע עלינו שפע חסד וברכה.

נמצא כי מחד האות ח' יכולה להיות סמל לחושך נורא, ומאידך היא יכולה להיות שורש לכל השפע והטוב בעולם.

368. חמדת ימים שבת פ"ד, אמרי פנחס שער ד'.

369. בתיקוני זוהר (תיקון כא - דף סא:); וזה לשונו "וְסֵלְקִין לְחַמְשִׁין תְּרַעֲזִין דְּבִינָה, דְּאִיהִי ח' תְּמִינָא מְעָשֶׁר סְפִירָן מִתְתַּאֵה וְלֵעִילָא".

370. ישעיה מ, כו.

גילוי בתוך הטבע מכח הניסים שמעל הטבע

אותה אות ח' קטנה הנמצאת בראש האות ח' של הסופרים הדייקנים, היא זו שמסייעת בידינו להאיר את הגילוי האלוקי גם בצד שמאל, ונבאר:

המשנה במסכת אבות³⁷¹ מונה עשרה דברים ניסיים שנבראו בערב שבת בין השמשות. לכאורה, מדוע הדברים הניסיים הללו נבראו דוקא בזמן של ערב שבת בין השמשות. היה ראוי יותר שהם יבראו במוצאי שבת!

וזאת משום שהרי ששת ימי השבוע הם כנגד ששת ימי המעשה של הבריאה הטבעית. השבת היא הנקודה הפנימית הרוחנית שבתוך הבריאה. והיום השמיני הוא כנגד מה שמעל הטבע. כמו שבחג החנוכה יש שמונה ימים, ימי בינה, בעקבות שאירע שם נס מעל הטבע.

היה מתאים שהברואים הניסיים שמעל הטבע, יבראו לאחר השבת, בסיום הנקודה השביעית. ומדוע הם נבראו בין היום השישי ליום השביעי?

אלא, שכאשר אנו נכנסים ליום השביעי ומבקשים להתבונן בנקודה הרוחנית הפנימית שבתוך הבריאה, לא ניתן לעשות זאת מבלי להכיר קודם את הנקודה השמינית, את היכולת לנהוג מעל הטבע.

רק כשאנו מתבוננים ביכולת של הקב"ה לחולל ניסים, אז אנו מגלים שגם הטבע עצמו יש בו נקודה אלוקית פנימית שמחיה אותו. וכפי דברי הרמב"ן הידועים בסוף פרשת בא³⁷², ש"מן הניסים הגלויים המפורסמים, אדם מודה בניסים הנסתרים".

את היסוד הזה ביטאו הסופרים הדייקנים בצורת האות ח' שכתבו:

האות ו' מימין, האות ז' משמאל, והאות ח' מעליהם, מבטאים את סדר הגילוי האלוקי בתוך הבריאה. – והגילוי של הכח העליון שמעל הטבע, הוא זה שנותן את העדות על קיום הכח האלוקי בתוך הטבע. הח' מעידה על הז'.

הזמן שבו נבראו הדברים הניסיים הוא בחיבור של יום השישי ויום השבת, ובתורה הוא טמון בחיבור של המילים "יום הַשְּׁשִׁי: וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם"³⁷³, שהם ראשי תיבות של יהו"ה. זה הרגע בו ניתן בבריאה גילוי שגם בתוך הגשמיות טמונה הנקודה הרוחנית האלוקית. וזו היא ו' החיבור שמחברת את הקב"ה לתוך העולם החומרי.

ברש"י שם על התורה מובא המדרש ש"יום השישי" היינו ו' סיון שבו ניתן התורה, נמצא שהגילוי של יום השישי המחברת אל יום השבת הוא "התורה

371. פ"ה מ"ו.

372. שמות יג, טז.

373. בראשית א, לא – ב, א.

הקדושה" שאף היא בחינת ח' – מעל לטבע כידוע – ועל כן השמחה על גמרה של תורה מתקיימת מידי שנה בשמיני עצרת.

במבט פנימי החומר אינו סותר

שני המבטים השונים שיש באות ח' מצינו גם בהבדל בהנהגה הסותרת לפכאורה שמצאנו בענין ה'חמץ'.

שהרי בין חמץ למצה. החילוק הוא שבמצה יש ה' ובחמץ יש ח'. נמצא שמהות ההבדל ביניהם הוא שבחמץ יש את האות ח' במקום האות ה'.

והנה החמץ מצד אחד נחשב לדבר מגונה ואסור בהקרבה בכל ימות השנה, וכן אסור באכילה בפסח, ואילו בחג העצרת – קרבן שני הלחם בא מן החמץ.

הביאור בכך הוא, שאכן נראה ברור שהאות ח' מסמלת את החושך את החומר – חמץ, אך ישנו הבדל כיצד מתייחסים לחומר ובאיזה מבט מביטים עליו.

כשהחומר הוא דבר שעומד לעצמו, הרי הוא חושך גמור. אבל כשמדובר בעצרת, זמן שניתנה תורה לישראל, אזי ההסתכלות על החומר היא הסתכלות פנימית כחלק מעבודת ה', ואז יש לו מקום רב ואינו גורם לירידה.

כאמור, האות ח' רומזת לתורה, ששורשה בספירת הבינה – מעל הטבע. בדומה למזמור קי"ט בתהילים שמדבר על התורה, ומחולק לשמונה שמונה פסוקים.

כשאדם מחובר לאות ח' העליונה שבגג האות, הוא יכול לסגור את הצד השמאלי – המסמל את החומריות עם האות ז' ולמצוא את האלוקות שבתוך הטבע – בחינת שבת. ואז הוא אינו חוטא ואינו צריך פתח לחזור.

ועל כך אמרו בגמרא³⁷⁴:

בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה – אין אתם נמסרים בידו.

כשמחוברים לתורה, המבט על הכל הוא פנימי, מבט של תכלית רוחנית, ואז אין כלל נפילה ולא צריך פתח לעלות.

ח' של חסד מול ח' של חטא

במדרש אותיות דרבי עקיבא, מסופר על כך שכל אות מהכ"ב אותיות נכנסה לפני הקב"ה וביקשה שיברא בה העולם. וכך נאמר על האות ח' –

374. קידושין ל ע"ב.

נכנסה ח' לת לפני הקב"ה, ואמרה: רבש"ע! רצונך שתברא בי את עולמך?
שבי יאמרו "חסדך ה' מלאה הארץ", ובי נקראת "רחום וחנון".

השיב הקב"ה ואמר לה: לאו, מפני שבך אני עתיד לכתוב בעט של ברזל
"חטאת עמ". מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

לאות ח' יש שני פנים. יש פנים של חטא בלי יכולת לשוב בתשובה, שזה חושך.
ויש פנים של "חסדך ה' מלאה הארץ", שזה הגילוי של ההשפעה האלוקית
שמחיה את הכל.

כשמביטים בחומריות בלי הרוחניות שבתוכה, אכן יש כאן אפשרות לנפילה קשה
ללא אפשרות לחזרה. אולם כשמעמידים מעל החומריות את התורה, דאיסתכל
באוריינת וברא עלמא, ומבקשים להבין את הגילוי האלוקי בחומר על ידי שנושאים
עיניים למרום ורואים "מי ברא אלה", אזי גם החומריות מתרוממת, ומגלים את
הרוחניות הטמונה בכל דבר.

זו היא ה'עין טובה' של תלמידי אברהם אבינו. היא זו שרואה את השפעת חסד ה'
שמחיה כל דבר בבריאה, ומכך שואבת שובע ותחושת מילוי.

כאשר המבט הוא מבט פנימי ותכליתי, אין קנאה ותחרות, שהרי מצד התכלית
הפנימית בודאי שכל אדם קיבל בדיוק את הכלים המתאימים לצורך עבודתו בעולמו.

חטא המרגלים – פגם הראיה

חטא המרגלים נעשה בעיקר בחודש תמוז. הגמרא אומרת³⁷⁵ שהחטא שלהם היה במה
ש"אמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם". לכאורה, כיצד אפשר לומר שאמרו מה שלא
ראו, הלא הם אמרו אמת, אמרו מה שראו!

אלא שהם דיברו על ההסתכלות החיצונית, ולא הפנימית. אם היתה להם ראייה נכונה,
זו היתה ראייה שבכוחה לכבוש את הארץ על ידי גילוי הרוחניות הפנימית שבתוכה.

במדרש קראו על המרגלים את הפסוק "הַכְסִיל הוֹלֵךְ הוֹלֵךְ"³⁷⁶, שזה כמובן אינו
כפשוטו שהרי ברור שגם כסיל לא הולך בחושך. אלא הכוונה שהוא הולך ומנהל את
חייו על פי הסתכלות חשוכה ולא נכונה. הוא מביט על החיצוניות ולא על הפנימיות.

כך המרגלים "אמרו מה שלא ראו", כלומר, אמרו מה שראו בחיצוניות, אבל "לא
ראו" את הפנימיות, את הגילוי האלוקי הפנימי שבכל דבר.

375. סנהדרין קד ע"ב.

376. קהלת ב, יד.

בלעם 'שתום העין' מביט בראיה חיצונית לעומת ישראל

בלעם היה "שתום העין". ומבואר במפרשים שעינו הימנית היתה סתומה, ורק העין השמאלית נשארה פעילה.

פירוש הדבר: בלעם לא השכיל לראות את הגילוי האלוקי הנמשך לעולם בצד ימין, והוא ראה רק את החיצוניות בלי הפנימיות. הוא לא הכיר ב"חסדך ה' מלאה הארץ" והתנהל כאילו החומריות שלפניו מנותקת מההשפעה האלוקית שמחיה את הכל.

חכמי הטבע כותבים, שהסיבה שנבראו לאדם שתי עיניים היא כדי ליצור לנו את הראיה העמוקה התלת מימדית. זו הראיה שנותנת לנו את העומק של הדבר³⁷⁷.

בלעם שהיה בעל עין אחת בלבד, לא הבחין בעומק שמעבר לשטחיות החיצונית.

לבלעם הייתה רק ראייה שמאלית³⁷⁸. הוא ראה את השטחיות ללא העומק הפנימי.

עם ישראל עולים לרגל בג' רגלים, לראות ולהיראות, לעמוד במקום השכינה ולראות בשתי העיניים דווקא את מקור ההשפעה על כל העולם כולו, וסומא באחת מעיניו פטור מן הראיה³⁷⁹.

האבר שנמצא במקום הכי גבוה בקומת האדם זה ה'עין', והנמוך ביותר זהו ה'רגל', עליה לרגל עניינו הוא לחבר את הראיה הגבוה ולחבר אותה אל המקום הנמוך שבאדם, להראות שכל מציאות הבריאה ללא יוצא מן הכלל גם המקום הנמוך ביותר הינו מחובר להשפעתו יתב'. וזהו בחינת "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה".

לעומתם בלעם, הוא זוכה למחזות העליונות ביותר, ויחד עם זאת הוא מתנהג באופן השפל ביותר שרק ניתן. ישנו פער תהומי בין השמים והארץ.

האתון שרואה את המלאך אומרת לבלעם שלא רואה: "אין לך כל סיכוי להילחם עם ישראל, כי כל מהותם זה שהם 'רואים' בשתי עיניים, ומבינים את מהות הבריאה, הם הפכו את הארץ החדלונית לשמיים נצחיים – עם הנצח.

377. מסתבר כי לאחר שנבראו עם שני עיניים, אנו יכולים להבחין בתלת מימד גם בעין אחת, משום שהמח שלנו התרגל לקרוא את הראיה באופן הזה. אבל מי שמראשיתו תהיה לו רק עין אחת, לא תהיה לו יכולת להשיג את הראיה העמוקה הזו.

378. ע"פ ה"אור החיים" במדבר כד ג

379. חגיגה ב.

כיצד דוכשים עין טובה?

כאשר אדם מביט רק על החיצוניות, ממילא הוא מרגיש חסר ואין לו שובע. שהרי "יש לו מנה רוצה מאתים", ו"אין אדם מת וחצי תאוותו בידו" כפי שמרחיב הגרא"א דסלר זי"ע במאמר הראשון בספרו 'מכתב מאלהר' ומסיק:

אין שום אושר גשמי בעולם, רק אושר רוחני.

כשמביטים רק על החיצוניות, הרי "הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מהעולם"³⁸⁰.

אבל כשמביטים על הפנימיות, על התכלית שכל דבר מוביל לעבודת ה', הרי שכל אחד מקבל את הכלים המדויקים שהוא צריך לעבודת ה' ואין מקום לקנאה תאוה וכבוד. וזה מה שמביא את השובע לאדם.

זאת עבודתנו בחודש תמוז. להשתמש בכח הראיה הפנימי, להביט נכון על הבריאה החומרית. לא לזנות אחרי הראיה החיצונית, אלא להביט בעין פנימית, עין טובה, עין שרואה את התכלית האלוקית שמסתתרת מאחורי כל דבר.

בין בית מדרשו של אברהם לבלעם

יסוד קנין המידות הטובות

האם לשלשת המידות הרעות של בלעם יש שורש אחד?

אמרו חז"ל³⁸¹:

כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו - מתלמידיו של אברהם אבינו.

ושלשה דברים אחרים - מתלמידיו של בלעם הרשע.

עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה - מתלמידיו של אברהם אבינו.

עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה - מתלמידיו של בלעם הרשע.

חז"ל מונים שלשה דברים שבהם נמדד מהותו של האדם - לאיזה 'בית מדרש' הוא שייך.

יש לברר: האם לשלשת הדברים האלו יש מכנה משותף אחד? או שמא הם שלשה 'מחלות' נפרדות שבמקרה התקבצו יחד אצל בלעם הרשע?

השאלה הזו משליכה לצורת עבודתנו, שכן אנו מעוניינים להתרחק מ'מידותיו' של בלעם ולזכות להיות מתלמידי אברהם אבינו, ולשם כך אנו מבררים: האם נדרש מאיתנו לפתוח שלשה חזיתות של מלחמה? או שיש נקודה אחת מרכזית שבה ניתן להתמקד, וממילא יהיו כל שלשת התוצאות טובות?

במבט שטחי נראה שיש כאן שלשה מידות נפרדות. 'עין רעה' היא לכאורה קנאה וצרות עין למה שיש לזולת. 'רוח גבוהה' היא גאווה ותחושת עליונות, ו'נפש רחבה' היא תאווה.

אמנם שלשת המידות האלו הם שורש לכל המידות הרעות, וכמו שאמרו במשנה³⁸²: הקנאה התאווה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, אבל לכאורה על פניו אין קשר מוכרח ביניהם. כי יתכן שיהיה מי שאינו מפרגן לאחרים ולא בהכרח שהוא יהיה גם בעל גאווה או תאווה, וכן בעל התאווה לא בהכרח יהיה גם בעל עין רעה או גאווה.

מאידך, מהנוסח של דברי חז"ל נראה שיש שורש אחד לכל שלשת המידות הללו. חז"ל הגדירו שיש כאן 'שני בתי מדרשות', בית מדרש של 'תלמידי אברהם אבינו',

381. אבות פ"ה מ"ט.

382. אבות פ"ד מ"א.

לעומת בית מדרש של 'תלמידי בלעם הרשע'. ומוכרחים לומר שיש מכנה משותף בין כל שלשת המידות המוזכרות כאן. מה הנקודה המאחדת והשורשית שעליה מושתת בתי המדרשות הללו.

שלשת המידות – כנגד נפש, רוח ונשמה

הפתח לסוגיא זו, הוא ביאורו של ה'רוח חיים' לדברי המשנה:

עין טובה כל. הם נגד שלשה בחינות 'נפש רוח נשמה' שבאדם, שהוא מחשבה דבור מעשה.

'עין טובה' – הוא כנגד מחשבה, כי 'שורייני דעינא באובנתא דליבא תליא'.
ו'רוח נמוכה' – כנגד דיבור, כמו שתרגם אונקלוס בפסוק³⁸³: "ויהי האדם לנפש חיה" – וַיְהִי בְאָדָם לְרוּחַ מְמַלְלָא.
ו'נפש שפלה' – כנגד מעשה, כמו שכתוב³⁸⁴ 'והנפש אשר תעשה'.

'עין רעה' היא פגם ב'נשמה' שמשכנה במח.

משכן ה'נשמה' הוא במח³⁸⁵, כפי שמזכירים בתפילה³⁸⁶: "הנשמה שבמוחי".

והביטוי 'עין' על הנשמה שהיא מקור החכמה באדם, הוא מפני שכח החכמה שבאדם מכונה 'ראיה', כדברי חז"ל³⁸⁷: איזהו חכם – הרואה את הנולד, וכפי שהוגדרו חכמי ישראל בביטוי "עיני העדה"³⁸⁸.

'רוח גבוהה' הוא פגם ב'רוח' שמשכנה בלב³⁸⁹.

הרוח שבלב היא 'כח הבחירה' של האדם, האם לפעול כפי הארת ה'נשמה' הנמשכת אל החדר הימני שבלב, או כפי תאוות ה'נפש' הנמשכות אל החדר השמאלי שבלב³⁹⁰.

383. בראשית ב, ז.

384. במדבר טו, ל.

385. נפש החיים ש"א פי"ד.

386. יה"ר קודם הנחת תפילין.

387. תמיד לב ע"א.

388. בבא בתרא ד ע"א.

389. נפש החיים שם.

390. ראה שפת אמת ויגש תרסא.

‘רוח גבוהה’ היא התחושה של האדם שהוא כבר מושלם. כביכול הוא הגיע אל הפסגה ולא נותרה לו עוד עבודה של בחירה, וכפי שיתבאר בהמשך.

‘נפש רחבה’ הוא פגם ב’נפש’ שמשכנה בכבוד³⁹¹.

הנפש שוכנת בדם האדם כלשון הפסוק³⁹²: “כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ”, והכוונה לכח החיים הבסיסי ביותר שפועל באדם, שהוא הנפש המתאוה ומשתוקקת למילוי.

לפי ביאור זה, היה לבלעם פגם משולב ומקיף בכל חלקי האישיות שלו – מהנפש ועד הנשמה.

סדר העבודה ב’נפש רוח ונשמה’

כדי להבין מה היה הפגם של בלעם בכל חלק בפני עצמו, וכיצד הם משתלבים זה בזה, נבאר את סדר העבודה של האדם ב’נפש רוח ונשמה’ –

תפקיד האדם לקבל הארה חיצונית דרך ה’נשמה’, ולהעבירה באמצעות ה’רוח’ שבלב אל כלי הקיבול של ה’נפש’ השוכנת בדם.

המהות של ה’נפש’ היא: כח תשוקה הדורש מילוי. ותפקיד האדם להכניס בו מילוי נכון באמצעות כח ה’רוח’. מילוי רוחני מאור אֱלֹהִי שבא מה’נשמה’.

בצורה הזו בדיוק פועלת גם המערכת הגשמית של גוף האדם –

כדי להפעיל את כל מערכות הגוף, האדם זקוק לחמצן.

החמצן מגיע אל האדם ממקור חיצוני באמצעות ה’נשימה’, ותפקיד הלב לקבל את החמצן דרך הריאה³⁹³, ולהחדיר אותו לתוך כְּלֵי הקיבול של הדם שמתפזר בכל הגוף ומעביר את החמצן לכל אבר ואבר.

על פי הכלל – “מִבְּשָׂרֵי אָחֳזָה אֱלֹהִים”³⁹⁴, כלומר, ישנה הקבלה מלאה בין המערכת הגשמית למערכת הרוחנית, אנו מבינים שכך פועלת גם המערכת הרוחנית של האדם: מושכת הארה חיצונית, ומטמיעה אותה בתוך כלי הנפש.

ואולם, כאשר האדם לא מקיים את תפקידו נכונה, ואינו ממלא את נפשו בהארות חדות הבאות מהנשמה, הנפש ממשיכה לתבוע את צרכיה, וגוררת את האדם לספק

391. נפש החיים שם.

392. דברים יב, כג.

393. המלבי”ם ברמזי המשכן כותב, שהלב והריאה – עניינם אחד, ושניהם שייכים לכח ה’רוח’.

394. אבות יט, כו.

את עצמו בתחליפים זולים וזמניים של 'קנאה תאוה וכבוד', שרק מגבירים את תחושת החסר, בסופו של דבר.

התורה 'תבלין' להשביח את היצר הרע

מובא בחז"ל, שהקב"ה אומר³⁹⁵:

בראתי יצר הרע - בראתי לו תורה תבלין.

משמעות הדברים היא, שהעיקר הוא ה'יצר הרע', והתורה היא כביכול רק 'תבלין' שנועד לשפר ולהשביח אותו. שהרי לא אמרו שהתורה נועדה להילחם בו או למנוע אותו מלפעול. אלא שהתורה באה לשרת את ה'יצר הרע' ולתבל אותו!

מה פשר הדבר?

אלא שאכן כך זה פועל, שכל עבודת האדם בעולמו היא לחבר עליונים ותחתונים - למשוך את האור העליון לתוככי הנפש החומרית, וכך להעניק מילוי לתשוקות והדחפים שמכונים 'יצר הרע'.

התשוקה והרעב הקיימים ב'נפש' הם לא דבר שגוי. זהו מצב מובנה שעליו מבוסס כל תפקידו של האדם בעולמו: רָעַב הנפש, שתפקיד האדם לספק לו את המילוי הנכון באמצעות אור התורה.

ואכן, על התורה נאמר³⁹⁶: "תֹּרֶת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ". התפקיד של התורה לספק את המילוי הנכון והראוי לתשוקות שבנפש, ומכאן כוחה להרגיע ולמלאות אותה.

זהו גם עבודת הזכר מול הנקבה: האשה היא בבחינת נפש בלבד, ללא רוח ונשמה³⁹⁷, ותפקיד הבעל למשוך את אור הנשמה מלימוד התורה בבית המדרש, ולמלאות את אשתו באור רוחני באמצעות העברת רוח הדברים.

גם עבודת תיקון הארץ נעשית באותה דרך: הארץ היא כלי ריק המשתוקק למילוי, ותפקיד האדם לגלות את האור האלוקי השוכן בתוך המציאות החומרית הנמוכה, ובכך להעניק לה את המילוי לו היא זקוקה³⁹⁸.

395. קידושין ל ע"ב.

396. תהילים יט, ח.

397. ביאור הגר"א על תיקוני זוהר תיקון נח.

398. במאמר לפרשת חוקת ביארנו, שכאשר הנפש לא מקבלת את המילוי לו זקוקה, היא משתוללת ומבקשת לה מילוי בכל דרך אפשרית. וזה גם הסיבה שאשה שבעלה לא מספק את צרכיה הרגשיים, נעשית 'מר ממות'.

עיקר האדם בעבודת הלב

מכאן נסיק, שעיקר החלק הפעיל שבאדם הוא ה'רוח', משום שה'נפש' היא כלי קיבול ריקני ורעב, וה'נשמה' היא כח שמביא הארה מחוץ לאדם, ועיקר הכח הפועל בתוך האדם אינו אלא כח ה'רוח' שתפקידו להעביר אור מהנשמה אל הנפש.

ואכן, משכן ה'רוח' הוא ב'לב' הנמצא במרכז גוף האדם, וכן בלשון הקודש 'לב' מבטא את נקודת המרכז של כל נושא כמו 'לב הסוגיא' וכדומה. כי אכן, הלב אינו מְרַכֵּז האדם רק מבחינה חיצונית, אלא הוא באמת נושא את נקודת המרכז של האדם בעולמו. שם נעשית עיקר הפעילות העצמית שלו.

זו גם הסיבה לכך שהאדם נקרא 'מבעה' – על שם כח התפילה³⁹⁹, שמהותה הוא 'עבודה שבלב'⁴⁰⁰. בתפילה האדם פועל את פעילות הלב הרוחני, מושך את האור האלוקי ומחזיריו לתוך הנפש המשתוקקת שלו, וגם לתוך הבריאה הגשמית כולה, הן על ידי הבקשות שמבקש מה' להשפיע גילויים חדשים, ובין בשבחים והודאות שמבטאים את ההכרה במציאות הגילויים המהווים ומחיים את כל המציאות.

לאור זאת נראה, כי אמנם לבלעם היה פגם בכל שלשת החלקים: בנפש, ברוח ובנשמה, אך השורש לכולם היה אחד – הפגם ב'רוח'. 'רוח גבוהה'.

כי כשם שעיקר האדם הוא כח הרוח המעביר את הארת הנשמה אל הנפש, כך עיקר הפגם שגורר את החלקים האחרים, הוא הפגם ברוח.

הסכנה בתחושת המילוי של הגעה לפסגה

כדי להבין מדוע שורש הפגם היה בחלק ה'רוח', נקדים יסוד גדול שכותב הרש"ר הירש בענין עבודת הקרבנות⁴⁰¹ –

ההלכה היא שכל האפשרות להקריב קרבן 'חטאת' היא רק באופן שנעשה חֲטָא, והיא אינה באה נדבה. בנוסף, צריך להיות ברור מאוד על מה החטא, ובמקרה שלא – ישנה ההלכה של 'חמש חטאות המתות', שהצד השווה שבכולם הוא היותם קְרִבָּנוֹת שלא מוגדרים לגמרי על חטא.

מדוע זה כך?

ההסבר הוא, שלחטאת יש מסר שלא ראוי להעביר אותו לאדם, מלבד במקרים שהוא מוכרח וחייב לשמוע על כך.

399. בבא קמא ג ע"ב.

400. תענית ב ע"א.

401. ויקרא ד, כד. התבאר בהרחבה בספר 'להבין' – עבודת הקרבן.

העבודה הרגילה בקרבנות היא זריקת הדם הנעשית ב'יסוד המזבח' שהוא החלק התחתון של המזבח, וזאת כדי ללמד את האדם שחובתו הוא להתעלות בהתעלות תמידית שאין לה סוף.

בכל מצב שבו הוא נמצא, יש לו עדיין מקום להתעלות אליו.

על שם כך נקרא המזבח בשם הכללי "מזבח העולה", לא מחמת שמקריבים בו קרבן עולה, שכן יש עוד קרבנות רבים שקרבים בו. אלא מפני שזו היא מהותו - ללמד לאדם את חובתו להיות עולה ומתעלה, ושתמיד יש לו עוד למה לשאוף, ולכן כל קרבנות הבהמה שמובאים במזבח מצות נתינת הדם שלהם הוא בזריקתו ביסוד המזבח, להורות על תשוקה של עליה מלמטה למעלה.

שונה מכלל סוגי והקרבת הקרבנות הוא תוכנו של קרבן חטאת. בהקרבתו נתנים הדמים באצבע על ארבעת הקרנות שבראש המזבח, ובכך מלמדים את אותו חוטא שעזב את עקרונות היהדות, מהם העקרונות לחיים נכונים - כאן בעולם הזה על פי התורה הקדושה, ולכן הכהן מורה לו באצבע את הדרך הנכונה בנתינת הדם על ד' קרנות המזבח המסמלים את ד' העקרונות⁴⁰².

מאידך, המסר הזה שמסמל קרבן החטאת, הינו מסר מסוכן. משום שאדם עלול לטעות ולחשוב, שהנה הוא הגיע על היעד, ומספיק לו מה שהוא שומר על עצמו שלא ליפול, ובכך הוא קיים את תפקידו נכונה, ואין לו עוד צורך לעלות יותר.

אדם שמרגיש שכבר הגיע לפסגה והוא שלם, מאבד את כל תנועת העליה ואין לו עוד משמעות בעבודת ה' - עבודה הדורשת עליה תמידית בלתי נפסקת.

גם כשאנו מודים בתפילה ואומרים: "עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֶסְדֶּיךָ", מיד אנו מוסיפים ומבקשים: "וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ לְנֶצַח".

אנו מודים על כל מה שהיה, אבל לא סיימנו וגם לא נסיים לעולם. נועדה לנו עוד עליה נצחית אין סופית, ואנו מבקשים מה' יתברך שלא יטוש אותנו באמצע ותפסק העליה הזו.

זו הסכנה הגדולה שיש בקרבן חטאת, והוא הותר רק עבור החוטא החולה שצריכים לחברו מחדש לפסגת השאיפות מחדש. אך אין זה דרך העבודה הראויה בדרך כלל למי שמביא קרבן, כי עיקר הקרבן הוא לעליה תמידית מלמטה למעלה.

402. על פי רש"י הירש ויקרא ד. ומורחב בספר 'להבין' - עבודת הקרבן, בפרק 'נתינת הדם על גבי המזבח'.

רוח גבוהה – הרגשת מילוי שמבטלת את השאיפה להתקדם

זה ההבדל בין ה'רוח נמוכה' של תלמידי אברהם אבינו, ל'רוח גבוהה' של תלמידי בלעם הרשע.

'רוח נמוכה' היא הרגשה שיש עוד הרבה מה להתקדם, ו'הרוח' הזו פעילה להביא הארות חדשות מהנשמה ולהטמיע אותם בתוך הנפש.

לעומת זאת – 'רוח גבוהה' היא הרגשה של מילוי. גאווה של 'הגעתי לפסגה'. כאותם בעלי גאווה מוכרים שלא פתוחים לשמוע ולקבל תוספת על מה שכבר יש בהם.

'רוח גבוהה' היא לא סתם תחושה של סיפוק, אלא זו גאווה שגורמת לעצור את ההתקדמות הלאה. גאווה שמונעת מהאדם לקבל הארות חדשות.

העניו מכיר במעלותיו אך גם ביכולת להוסיף עוד

הדרך המתוקנת היא מידת ה'ענוה'.

עלינו לדעת, שכאשר האדם מודע למעלותיו, ואפילו כשהוא מרוצה ומרגיש טוב במה שיש לו – זו אינה המידה הרעה הנקראת 'גאווה', ואין בה כל סתירה למידה המתוקנת והרצויה – ה'ענוה'.

אדרבה, האדם צריך להיות מודע למצבו ולמעלותיו, וכלשונו המפורסמת של רבינו יונה⁴⁰³:

הפתח הראשון, שידע העובד מעלתו ומעלת אבותיו.

ועל כך נאמר⁴⁰⁴: "וַיִּגְבֶּה לְבֹו בְּדַרְכֵי ה'".

'ענוה' אין פירושה שהאדם יתכחש למה שיש בו, כי זה 'דלות הנפש' שאינה ראויה בדרך כלל. אדם שפל אינו מאמין בכוחות הקיימים בו, וזה מונע ממנו לפעול ולהתקדם.

וכך כותב החובת הלבבות⁴⁰⁵ נגד ה'שפלות':

דלות הנפש, זה יהיה מן הכסילים שבבני האדם ועמי הארץ, מפני מיעוט ידיעתם וחלישת הכרתם את נפשותם וערכיהם, ועניינם בזה כמנהג הבהמות⁴⁰⁶.

403. תחילת ספר שערי העבודה.

404. דברי הימים ב' יז, ו.

405. שער הכניעה פרק ב.

406. המשגיח – הגר"י לוינשטיין זצ"ל כותב בהקשר לכך (אור יחזקאל מידות עמוד קצח): לנו נראה, שמי שירא וחושש מדבר עם בני האדם, והולך שפל ושחוח מיאוש, הרי בכלל הענוים יקרא, וזו טעות מרה וחמורה

החסרון של הגאווה הוא רק כשהיא גורמת לאדם להרגיש מלא ומושלם, ומתוך כך היא מונעת ממנו לקבל דברים חדשים.

לא ההכרה במצב הקיים היא הבעייתית, אלא החסימה לתוכן נוסף וחדש.

לרב יוסף לא היתה בעיה לומר: "אל תתני 'ענוה' דאיכא אנא"⁴⁰⁷. וכן למשה רבינו לא היתה בעיה לכתוב על עצמו⁴⁰⁸: "וְהָאִישׁ מִשֶּׁה עָנִיו מְאֹד מְכַל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה". כי ידיעת המעלה אינה גאווה.

כי ה'עניו' האמיתי מכיר ביכולתו להתעלות עוד הרבה יותר. 'עניו' מלשון 'עני'. הוא תמיד מרגיש 'עני' וְחָסֵר ביחס למה שעדיין לא השיג.

הפסוק אומר⁴⁰⁹: "עֵקֶב עֲנֹה יֵרָאֵת ה'", הענוה מעמידה את האדם תמיד ב'עקב'. בכל מצב שלא יהיה, הוא עדיין אוחז ב'עקב' ביחס למה שיכול עוד לעלות.

משמעות ההגדרה של אברהם אבינו כ'עפר' – כלי עם יכולת קיבול וצמיחה אין סופיים

היכולת להרגיש תמיד ריק ביחס למילוי שאפשר עוד להשיג, היה מעלתו של אברהם אבינו, וכפי שנרמז במה שהגדיר את עצמו ואמר⁴¹⁰: "וְאֶנֶכִּי עֹפָר וָאֵפֶר". ונבאר.

מה פשר הכפילות של הלשונות הנרדפים – "עֹפָר וָאֵפֶר"?

אלא יש כאן שתי עניינים שונים. 'עפר' הוא מוצר יסוד שעדיין לא עשו עמו כל שימוש, אבל גלום בו פוטנציאל עצום של צמיחה. לעומתו, 'אפר' הוא הפוך מזה. היה כאן מוצר מפואר ונישא, ובשריפתו נעשה ריק חסר כל תוכן.

חז"ל אומרים⁴¹¹:

בשכר שאמר אברהם "וְאֶנֶכִּי עֹפָר וָאֵפֶר", זכו בניו לשתי מצוות: אפר פרה ועפר סוטה.

ה'אפר' מסמל את המוות והחדלון. 'אפר פרה' ניתן לאדם שחוה שייכות לַמָּוֶת

מאד. העניו האמיתי יודע גרלות האדם, הוא יודע ומכיר את ערך עצמו, ואינו ירא מפני בני אנוש. אמנם הירא מפני אנשים ומתפעל מדעתם, אינו עניו אלא שפל, ושפלות זו, מידה רעה היא הנמצאת בבעלי חיים המביטים ופניהם למטה לקרקע, ופוחדים להרים ראשם כנגד זולתם.

407. סוטה מט ע"ב.

408. במדבר יב, ג.

409. משלי כב, ד.

410. בראשית יח, כז.

411. סוטה יז ע"א.

והתחבר לחדלון. וכתיקון, מזים עליו מים חיים המסמלים את היכולת להפיח חיים חדשים בבחינת 'תחיית המתים', על ידי שאיבה ממקור חדש ועליון⁴¹².

רש"י⁴¹³ מבאר, שאברהם אבינו הגדיר את עצמו כ'אפר' כיון שהיה בכבשן האש באור כשדים וניצל ממיתה ודאית.

אברהם אבינו היה במצב של מיתה, והרגיש בחוש שכל החיים שלו הם מתנה גמורה מאת ה'. מאותה שעה התחושה שלו היתה שהקב"ה לא רק 'עוזר' לו, אלא כל עצם קיומו והוייתו בחיים היא מה'.

הוא חש על בשרו כיצד מצד עצמו הוא כ'אפר' שרוף. וכל מציאותו מחודשת בהשפעת חיים ישירה מהקב"ה!

לעומת ה'אפר' - ה'עפר' הוא כלי שאמנם כעת ריק, אך טמון בו כח צמיחה עוצמתי ואין סופי.

והנה, 'עפר סוטה' מיועד לבדוק אשה שיש ספק אם זינתה. מדוע זה נחשב שכר לעם ישראל?!

אלא שחז"ל אומרים⁴¹⁴:

מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה?

זכתה - יוצא ממנה בן כאברהם אבינו דכתיב ביה 'וְאֶנֶכִּי עֹפֵר וְאֹפֶר',

לא זכתה - תחזור לעפרה.

מדוע מגיע לאשה הזו מתנה של בן כאברהם אבינו? ! הרי כל ההסתתרות שלה נעשתה בחטא!

התשובה היא, שבתוך המים החיים שמשקים בהם את הסוטה, טמון כח קדושה עצום: מחו לתוכם פרשה מהתורה שיש בה את שם הוי"ה, והוסיפו לכך עפר קדוש מאדמת המקדש. ה'עפר' הזה מלא בכח ופוטנציאל להוציא קדושה כמו של אברהם אבינו!

אם אותה סוטה לא חָטְאָה - כח הקדושה שבעפר מצמיח ממנה גידולים מפוארים. אך אם היא חָטְאָה, גופה הטמא אינו יכול להכיל את הקדושה הנוראה הטמונה במים האלו, ולכן בטנה צבה וירכה נופלת, והיא שבה אל העפר.

וזו הסיבה ש'עפר סוטה' נחשב מתנה לעם ישראל, משום שניתנה קדושה נוראה בעפר עצמו, קדושה המגדילה את כח הצמיחה של השותה ממים המעורבים בעפר זה.

412. כפי שהתבאר בעבר בהרחבה במאמר לפרשת פרה.

413. בראשית יח, כז.

414. סוטה יז ע"א.

ובזאת נקבל טעם חדש לנוסח התפילה והבקשה:

"וּנְפִשִּׁי כְּעֹפֶר לְכָל תַּהֲיָה - פֶּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתְךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּדְרֹף נַפְשִׁי".

תפילתנו היא: שנזכה להיות כלי איכותי כמו ה'עפר', עם כח צמיחה נצחי ואדיר, ולאחר מכן למלא אותו בתורה ומצוות.

וזו הענוה האמיתית. להרגיש 'עפר' שלעולם לא נעשה מלא, אלא תמיד יש לו מקום להוסיף ולהצמיח גידולים נוספים.

הדרך ל'רוח גבוהה' מתחילה ב'עין רעה' שמביטה רק על החיצוניות

נשוב לעולמו של 'בלעם' הרשע, ונבאר לאור כל הנ"ל כיצד כל שלשת המידות נובעות מנקודה שורשית אחת -

כפי שביארנו, שורש הפגם של בלעם היה במידת 'רוח גבוהה'. הוא היה אדם עם מעלות גדולות, השגות אלוניות נוראות. אבל הוא הרגיש מלא. הוא לא הכיר באפשרות לעלות יותר. ואדם כזה אין לו עתיד.

כיצד הוא הגיע לכך? - על ידי 'עין רעה'.

'עין רעה' היא לא רק קנאה באחרים וחוסר פרגון הדדי, אלא היא 'הסתכלות שגויה'. על כל דבר אפשר להביט בהסתכלות חיצונית, ואפשר להביט בהתבוננות פנימית. המבט החיצוני בוחן את מה שנראה לפניו כאן ועכשיו, והמבט הפנימי בוחן מעבר לקליפה, מה התכלית של הדבר, וכיצד היא מתקיימת בו.

זה ההבדל המרכזי בין 'אשת זנונים' שכל התוכן שלה רק בחיצוניות, ל'אשת חיל' שמעלתה בפנימיות המתוקנת וביכולת להוליד ולגדל פירות משובחים.

זה גם ההבדל בין 'ארץ לאומית', שמביטים על החיצוניות שלה בלבד, 'אמא אדמה'... ל'ארץ קדושה' שנושאת גילוי אלוקי רוחני עליון, והתכלית בעבודתה להאיר את אור ה' בתוכה.

דוגמא נוספת היא משרה תורנית. במבט חיצוני זה נראה שררה וכבוד, אבל במבט פנימי שבוחן את התכלית, הרי "כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם!"⁴¹⁵.

ה'עין רעה' שהיתה לבלעם גרמה לו להביט רק על החיצוניות, ומתוך כך הוא הרגיש שלם ומלא. הוא הכיר רק את הכלים שניתנו לו, ובהם מצא את עצמו שלם, ולא הסכים להכיר בכך שיש לו עוד מה להתקדם ולהוסיף.

אילו היתה לו 'עין טובה' שבוחנת את התכלית - למלאות את הנפש ורעבונה, כל הכלים שניתנו לו לא היו ממלאים אותו, כי הרי הם רק כלים מושאלים שניתנו לו בכדי למלאות את נפשו. וגם היה מבין שבכל מה שיקנה, עדיין תהיה לו אפשרות רבה לפניו להתקדם עוד ועוד מבלי סוף.

את הפגם הזה בראיה - המבט החיצוני במקום הפנימי התכליתי, מצינו גם בפרשיות הקודמות. החל מהמרגלים שהביטו על חיצוניות הארץ והתעלמו מפנימיותה, עובר דרך קורח ש'עינו הטעתו', וכלה בפרשת 'הנחשים השרפים', שנדרש מהחוטאים להביט כלפי מעלה ולשעבד את ליבם לאביהם שבשמים.

'עין רעה' ו'רוח גבוהה' מובילים ל'נפש רעה'

ה'עין רעה' שגררה את ה'רוח גבוהה' - הובילה לתוצאה של 'נפש רחבה' ורעה. כי אדם שאינו מביא לעצמו הארות חדשות באופן תמידי, וקל וחומר אם אינו מכיר כלל בצורך הזה - הנפש שלו נשארת רעה. אדם שלא מתחבר למקור ההשפעה העליון, אין לו במה למלאות את הרעב של הנפש. וכשהיא נותרת רעה, היא מוציאה את התסכול שלה בפרץ תאוות נמוכות ורדודות עד כדי הנהגה שפלה כשל בלעם שהיה 'בועל אתונו'⁴¹⁶.

סופו של בעל גאווה ליפול מחמת שהאתגרים לא מפסיקים לבא

חז"ל אומרים⁴¹⁷:

כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט... כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת.

מדוע סופו של בעל הגאווה להכשל וליפול?

הביאור הפשוט הוא, שזו הדרך של הקב"ה לחנך אותו ולגרום לו לבטל את גאוותו. אבל הסיבה היא עמוקה יותר -

לאדם יש תפקיד תמידי למלאות את הרעב של נפשו בהארה רוחנית, וזהו תפקיד שאין לו סוף: כל מה שהוא ממלא, עדיין משאיר לו מקום חדש למילוי.

416. סהדרין קה ע"א.

417. סוטה ה ע"א.

הרעב של הנפש הוא תמידי ואין סופי, והמשימה היא לספק מילוי רוחני אלוקי בלי הפסקה, בעליה אחר עליה בלי סוף⁴¹⁸.

כשיש לאדם גאווה ותחושת מילוי והוא מפסיק לרגע מעבודת המילוי לנפשו, ממילא הוא נופל באתגר הבא שלא ממתין לו.

הדבר דומה למפקד גדול הנמצא במלחמה קשה, המלחמה היא מלאה אתגרים קשים כל הזמן, ולא פוסקים לרגע. אילו לאחר כל ניצחון משמעותי הוא יבזבז את זמנו על מסיבות והילול עצמי, הרי בזמן הזה הוא יסיח דעתו מהאתגר החדש שבא לפניו זה עתה ויכשל בו קשות. אין זה מחמת עונש, שכביכול עשה דבר לא הגון, אלא מחמת שהאתגר הבא כבר הגיע והוא לא עומד לנגדו כראוי.

זהו השורש של 'הבית מדרש של בלעם': הסתכלות חיצונית שמייצרת גאווה ותחושת מילוי, וכתוצאה מכך מונעת עבודה של יניקת האורות חדשות מהמקור העליון, וממילא הנפש נשארת רעבה ומתפרצת בתאוות שפלות ונמוכות.

חז"ל מסיימים ואומרים:

מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע?

תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת.

תלמידי אברהם אבינו נהנים גם בעולם הזה וגם בעולם הבא, הם מתקדמים ומתעלים בלי הפסקה, ושואבים 'חיים' חדשים בכל רגע מחדש.

אבל תלמידי בלעם הרשע נשארים ריקניים לגמרי – אין להם כלום בעולם הזה חוץ ממרדף תמידי אחרי הבל, וכמובן שאין להם מאומה גם בעולם הבא והם יורדים לבאר שחת.

418. זהו עומק הדבר שכח התאווה הגשמי רק גדל והולך ואין לו סוף, כפי שאמרו חז"ל (קהלת רבה א, יג): יש לו מנה רוצה מאתים, מאתים רוצה ארבע מאות. כי הכח הזה מיועד לשימוש רוחני – לגרום לאדם להתעלות תמידית בקבלת אור ה'.

